

נקודת ראות מספר 89

התפנית האסטרטגית של חמאס: מה נשתנה המערכה הזאת מכל המערכות הקודמות?

במסמך זה מכוון ראות טוען שהמלחמה בעזה מבטאת מפנה בעל חשיבות אסטרטגית בתפיסה העצמית של חמאס את תפקידו בתנועה הלאומית הפלסטינית ובמיוחד בנוגע ליחסו לאש"ף, והיא למעשה יישום של תכנית ב' שנוצרה למקרה של ביטול הבחירות הפלסטיניות. ולכן, הסבב הנוכחי שונה מקודמיו משום שאינו עוסק רק בסוגיות 'טקטיות' הקשורות לעזה. לתפיסה זו עשויות להיות השלכות על אורך ואופן סיום הלחימה, כמו גם על הנחות העבודה וסדר היום של הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

מה הסוגיה?

תפיסת חמאס את מקומו בתנועה הלאומית הפלסטינית ידעה כה שני שלבים:

1. **השלב הראשון: קריאת תגר על המסגרות הפלסטיניות הרשמיות (1987-2006)** - מאז נוצרה הזרוע הצבאית שלו (1987-88), הציג חמאס חלופה אסלאמית לדרכו הלאומית-חילונית של אש"ף למאבק הלאומי הפלסטיני. חמאס סירב להכיר בתהליך אוסלו ולכן גם ברש"פ שנוצרה מכוחם, ונמנע מהשתתפות במוסדות השלטון.
2. **השלב השני: ניסיון להשתלט על אש"ף מבפנים (2006-2021)** -
  - החלטת חמאס להשתתף בבחירות למועצה המחוקקת של הרש"פ (2006) היוותה שינוי כיוון אסטרטגי, מארגון שמציע חלופה לאש"ף ולרש"פ, לכזה שמנסה להשתלט עליהם מבפנים על חשבון פת"ח, כדי לנכס את מעמדו של אש"ף כ"נציג הלגיטימי הבלעדי של העם הפלסטיני כולו".
  - השאיפה לכינון 'אש"ף חדש' עם חמאס הפכה ליעד מרכזי - גם לאחר שהשתלט על הרצועה בכח (2007), חמאס לא שינה את גישתו זו. בכל סבבי הלחימה מול ישראל התנאים שהציב חמאס לישראל להפסקת האש נגעו לעזה בלבד (למשל נמל ימי, שדה תעופה, שחרור אסירים והעברת כספים), ולא נגעו בסוגיות הלאומיות. בשיחות האיחוד הפנים-פלסטיני, הדרישה המרכזית של חמאס הייתה יצירתו של אש"ף חדש.
3. **השלב השלישי: בעקבות ביטול הבחירות, חמאס שוב מציע עצמו כחלופה למסגרות הרשמיות (2021):**
  - לפני הכרזת אבו-מאזן על הבחירות הפלסטיניות, חמאס מצא עצמו במבוי סתום אידיאולוגי ללא אופק מדיני ריאלי, עם כלכלה קורסת, ונחיתות צבאית מול ישראל. ההישגים שהציג חמאס היו טקטיים בלבד והסתכמו ב'הצקות' לישראל (כמו טרור הבלונים, הפגנות הגדר וירי לעבר יישובי העוטף).
  - ולכן, חמאס קיבל בברכה את הצהרת אבו-מאזן לקיים בחירות ברש"פ ובאש"ף. ניצחון בבחירות למועצה המחוקקת של הרש"פ היה מאפשר לחמאס להצטייר כמייצג האמיתי של הפלסטינים בעזה ובגדה כמו גם דריסת רגל באש"ף, והיה סולל את הדרך להכרה בחמאס כלגיטימי בעיני הקהילה הבין-לאומית.
4. **אחת האינדיקציות המרכזיות לתפנית האסטרטגית של חמאס היא התייחסותו לירושלים לפני ואחרי ההודעה על ביטול הבחירות הפלסטיניות:**
  - חמאס היה מוכן לקיים את הבחירות הפלסטיניות גם ללא ירושלים. ככל שבפת"ח התגברו ההצהרות שללא קיומן בירושלים לא יהיו בחירות פלסטיניות כלל, דוברים לא רשמיים של חמאס הכריזו שהם יתנגדו לדחיית הבחירות מכל עילה שהיא. הדרך להובלת העם הפלסטיני עברה מבחינת חמאס בראש ובראשונה דרך השתלטות מבפנים על אש"ף והרש"פ.
  - לאחר ביטול הבחירות, חמאס הפך את ירושלים לעילה המרכזית לפתיחת המערכה מול ישראל - משנחשמה דרכו להשתלט על אש"ף והרש"פ, חמאס מבין שהדרך המרכזית להובלת העם הפלסטיני היא באמצעות מיצובו כאלטרנטיבה לאש"ף ועמידה בחזית המאבק סביב סוגיית ירושלים.

משמעויות:

5. **לנוכח שאיפת חמאס להצטייר כנציג הלגיטימי של העם הפלסטיני על חשבון אש"ף, בעימות הנוכחי הוא שואף:**
- **להצטייר כמגן ירושלים וליצור זיקה ברורה בין המערכה הנוכחית לסוגיית ירושלים.** החמאס כבר זוכה להישגים. השם שניתן למערכה בישראל, "שומר החומות", משחק לטובתו, כמו גם ההצהרות של גורמים בין-לאומיים, בהם הממשל האמריקאי, שקשרו בין האירועים בירושלים למערכה סביב עזה.
  - **להצטייר כמנהיג העם הפלסטיני כולו -** חמאס מצליח ליצור זיקה בין המערכה שהוא מנהל לבין הערבים אזרחי ישראל, והוא גם פועל להתסיס את הפלסטינים תושבי הגדה מתחת לאפה של הרש"פ.
  - **לקבל הכרה בין-לאומית במעמדו.** בחמאס מעריכים שמדינות האיחוד האירופי ואולי גם אחרות שמגדירות אותו כארגון טרור, עשויות לשנות את עמדתן כלפי הארגון אם ייתפס כמייצג נאמנה את העם הפלסטיני.
6. **למרות הידיעות על הפסקת אש קרובה ואפילו צמצום של שיגורי הטילים מעזה, אפשר שהמערכה עוד לא קרובה לסופה משום ש:**
- **הסבב הנוכחי שונה מהסבבים הקודמים משום שאינו עוסק רק בסוגיות 'טקטיות' הקשורות לעזה, אלא הוא מתרחש בהקשר רחב יותר של מאבק על דמותה של התנועה הלאומית הפלסטינית.** בניגוד להערכת גורמים ישראליים שונים, איננו סוברים שהחמאס הופתע שתגובת ישראל למטח הראשון במערכה זו על ירושלים לא הייתה מתונה. חמאס מוכן לשלם מחירים כבדים כדי להשיג את מטרותיו, ואורך הנשימה שלו קשור קשר הדוק ליכולת שיגור הטילים תלולי המסלול שלו לאורך זמן.
  - **ככל שיכולת השיגור של חמאס תישמר ולמרות הלחץ הצבאי הכבד שהוא נמצא בו, החמאס עשוי להתעקש על התייחסות לסוגיית ירושלים בהבנות על הפסקת האש, זו אינה רק עמדה טקטית במו"מ שיהיה מוכן לוותר עליה בנקל. ולכן יהיה קשה יותר בסבב זה להגיע להפסקת אש על בסיס הנוסחה של שקט תמורת שקט.**
  - **חמאס מעריך שכושר המיקוח של ישראל בנוגע לתנאי הפסקת האש קטן עם הזמן.** ככל שנמשכת המערכה: (1) גובר הלחץ הבין-לאומי על ישראל; (2) גדלים הסיכויים להרחבת המערכה גם לגדה וללבנון; (3) התסיסה בקרב ערביי ישראל גובה מחיר יקר מישראל; (4) בנק המטרות של ישראל מתרוקן וגדלים הסיכויים לפגיעה באוכלוסייה לא מעורבת, כל זאת על רקע פתיחת חקירה נגד ישראל ע"י בית הדין הבינלאומי בהאג בנוגע לאירועי צוק איתן.

כיווני חשיבה ופעולה

7. **המדיניות של ישראל כלפי החמאס מתפוצצת לישראל בפנים: חמאס מתחזק מעימות לעימות והאתגר שהוא מציב לישראל בעימות הנוכחי אף גדול יותר מזה שהציב חזבאללה במלחמת לבנון השנייה.** הגישה הישראלית עד כה שיקפה בפועל תפיסה שהרש"פ מאיימת על אינטרסים של ישראל, לעיתים יותר מהאיום הביטחוני של החמאס. לישראל היה קל יותר להגיע להסדרות טקטיות שונות עם החמאס על בסיס מאזן הרתעה וללא סדר יום מדיני, מאשר להתנהל מדינית מול הרשות ואש"ף. המדיניות הישראלית אפשרה, לפיכך, את העברת הכספים מקטאר ואת המעבר השוטף של סחורות, תמורת שקט זמני. מציאות זו איפשרה לחמאס להשתקם ולהתעצם מסיבוב לסיבוב, גם לאחר מכות כואבות ופגיעות בתשתיותיו. חמאס פיתח יכולת מרשימה של ייצור עצמי של אמל"ח אשר הופך את השליטה הישראלית במעטפת של עזה לפחות רלוונטית.
8. **ללא הכרעה ברורה, סוגיית עזה תמשיך להוות אתגר אסטרטגי שרק מתעצם עם הזמן.**
- **אף כי לעתים נראה שקל יותר עם האתגר המוכר (better with the devil you know), על ישראל לבחון אם המחיר האלטרנטיבי שהיא עשויה לשלם אם תבחר לשנות את כללי המשחק, אכן גדול יותר ממחיר התבססותו של צבא טרור על גבולה.** היכולות המשופרות של חמאס כגון כטב"מים מתאבדים, יכולות הנ"ט והפעילות בתווך הימי הופכות את חמאס לאיום צבאי ממדרגה ראשונה.
  - **כשחזבאללה מתבוסס בצרות מבית ואיראן שואפת לחזור להסכם הגרעין, אפשר שנקרית לישראל הזדמנות ייחודית לפעול לשנות את כללי המשחק מול חמאס תוך סבירות נמוכה יחסית להסתבכות במלחמה רחבה כוללת.**
9. **על ישראל להתכונן לאפשרות של מעבר 'לשגרת מלחמה' מול עזה אם חמאס יעמוד על דרישותיו בנושא ירושלים.** חמאס החל את הלחימה עם כמה עשרות אלפי טילים בארסנל שלו, והוא צפוי לעבור לאופן לחימה בעצימות נמוכה יותר אשר יאפשר לו 'לטפטף' לאורך חודשים רבים טילים לעבר מרכזי האוכלוסייה בישראל כולל בגוש דן. בזמן

של שילוב בין שגרת קורונה לשגרת מלחמה, החוסן חברתי הישראלי יעמוד אולי במבחן הגדול ביותר שלו עד כה.

10. שיקום הממשקים בין ישראל לרש"פ, ויצירת אופק מדיני בר-קיימא שמתמקד בגדה המערבית, הם המפתח לפרוץ את המלכוד המדיני עם הפלסטינים לטווח הארוך :

- הרש"פ מגלה עוינות מדינית לישראל, ואף עומדת מאחורי 'האינתיפאדה הדיפלומטית' נגד ישראל בהאג. יתירה מכך, הנהגת הרש"פ המזדקנת גם מאבדת את הלגיטימציה הפנימית שלה, במיוחד לאחר ביטול הבחירות הפלסטיניות.

- ואולם מרחב התמרון המדיני והדיפלומטי של ישראל ביחס לרש"פ גדול הרבה יותר מאשר מול חמאס, ויש לה כלים רבים יותר להכיל את האיומים הנשקפים מהרש"פ, ואף לנצל הזדמנויות מדיניות. קיום הרש"פ ממלא צורך ביטחוני חשוב שאסור לקחת אותו כמובן מאליו.

- קריאת התגר האפקטיבית של חמאס על הלגיטימיות של אש"ף מעקרת מתוכן כל מהלך מדיני משמעותי שאיננו מתמקד בגדה המערבית תחת השליטה של הרשות הפלסטינית.

11. יש לזכור שעל המערכה המתרחשת ואופן סיומה מסתכלים איראן וחזבאללה. איראן השקיעה מאמצים רבים לבנות את מערך הטילים והחמוש של חמאס והג'יהאד האסלאמי בעזה, כחלק ממאמץ רחב יותר לבנות מסביב לישראל מעגל אש בדמות מערך טילים שמכוון לישראל מאיזור גיאוגרפי עצום שכולל גם את סוריה, עיראק ותימן ולבנון. רצועת עזה היא האיזור הגאוגרפי הקטן ביותר ולכאורה השברירי ביותר ממנו נשקף איום לישראל שנובע מאיראן. הלקחים מסיום המערכה הנוכחית לגבי חומת האש שאיראן מנסה להקיף בה את ישראל יילמדו היטב בטווח ובבירות.

12. אף כי זו נדמה כבעיה משנית, יש לעקוב ולנטר את פוטנציאל ההסתבכות וההתנגשות בין ישראל לטורקיה. טורקיה שינתה את גישתה בשנים האחרונות, והיא מתערבת צבאית בסכסוכים של בנות בריתה באיזור. טורקיה שואפת לשאת את דגל המאבק הפלסטיני ואפילו העניקה אזרחות טורקית למנהיגי חמאס בגולה. במערכה הנוכחית הצהיר הנשיא ארדואן שטורקיה תעמוד לצד הפלסטינים "כמו שהגנה על אזרביג'אן מול הארמנים בנאגורנו קאראבאך" (קרדיט: הפייסבוק של אסא אופיר, מומחה לענייני טורקיה).

13. לבסוף, המערכה הנוכחית מדגישה את חשיבות אתגר שילובם החברתי, הכלכלי והפוליטי של הערבים אזרחי ישראל, גם כי הוא עשוי לעכב מגמות של בידול וניכור כלפי המדינה בקרב אוכלוסייה, וגם משום שהוא מהווה תנאי הכרחי לשמירת חוסנה הכלכלי של ישראל. על אף שבשנים האחרונות פורסמו תכניות רבות לסגירת הפערים בין החברות היהודית והערבית ואף ניכרה עשייה רבה של הממשלה בכיוון זה, הדרתם מהמרחב הפוליטי והחברתי של הערבים אזרחי ישראל מהדהדת ותרמה לחוסר האמון בינם לבין מוסדות המדינה.

סוף.